

homer i druge pesme

varlam šalamov

* * *

*Severnjak sam. Cenim toplo
I znam — gde je dobro, a gde zlo.*

*Potreban mi je svet u kojem kuća
ima,
U kojem je belim snegom umivena
zima.*

*Potreban mi je klen s golom krunom
I čvrst krov nad mojom glavom.*

*Zimski sam čovek, severnjak,
Stalno sebi tražim noćni konak.*

KAMEJA

*Na litici gore, na isteku života
U steni iskucuh crte tvog portreta.*

*Pijuk i čvrsta sekira
Jači su od krhkog pera.*

* * *

*I samo snegovi Avakumova veka,
I samo raskolnička zla tajga,
Gde ni sa svećom nećeš naći čoveka,
Ne prijatelja, nego čak ni vraga.*

* * *

*Veje sneg, preko dana i noći.
To se, sigurno, kod boga stroga
Starih rukopisa komadići
Čiste preko praga.*

*Sve što ga razočarava —
Gomila pesama i stihova,
U zanosu novog posla
Metete se sa oblaka.*

*Stupivši na klimav most
samo ćemo se zakleti
da ni bes, ni zavist
na nebo nećemo poneti.*

* * *

*S mojom tugom, vrlo ličnom,
uzalud tražim od klesara,
u majstorstvu antičkom
za podržavanje nacrt šara.*

*Antika — to je samo za shemu,
sto hiljada puta je ista
i ne puni bolnu temu
njen crtež bez života.*

*I ne poznaje njen kanon
šta je smrtna tuga zemaljska,
i patnja koju pati Laokon
lenja je i površinska.*

nešto o mojim stihovima

varlam šalamov

Pišem stihove još od detinjstva. Čini mi se da sam ih uvek pisao — čak, i pre nego što sam naučio da pišem, a naučio sam da čitam i pišem štampanim slovima kad mi je bilo tri godine.

1914. godine pokazao sam razrednom starešini, nastavniku ruske književnosti, Širajevu, svoju prvu antiratnu pesmu i bio sam udostojen prvim javnim porazom i pogrdom. Nastavnik ruskog jezika je kritikovao moju pesmu sa pozicija gramatike u ruskoj prozi. Oštro je osudio i ismejao moje inverzije, a ja ga, kao sedmogodišnji dečak koji još uvek nije znao da polemise, nisam mogao podsetiti na puškinske i ljermontovske citate.

Slušao sam čutke. Činilo mi se da je učinjena neka greška, da su u svet stihova uleteli nekakvi laici i da će odjednom svi sve shvatiti. Naravno, žestoka i nepravedna kritika izazvala je kod mene samo novi poriv poetskih snaga.

Izdavao sam sa drugovima u školi rukopisni časopis, veoma originalnog naziva — »Uz-

buna«. U njemu sam objavljivao svoje stihove, priče i članke. Objavio sam i tekst o poeziji Baljmonta i Bloka.

Najjači utisak tih godina ostavio je na mene susret sa Jesenjinovom zbirkom, »Pesmoslovcem« Kljujeva i »Poetskim međučinom« Severjanina. Svi moji stariji drugovi su napadali te knjige, ali ja sam shvatao, da su to pravi stihovi, iako su pisani po nekim drugim kanonima, različitim od onih kojima su nas učili u školi, pa čak i u književnom kružoku.

U mom životu nije postojao neki čovek, stariji rođak, — pesnik, ili učitelj koji bi mi otkrio stihove. A za to je potrebno tako malo: čitati, čitati do anestezijske i zatim otkrivati uzroke tog hipnotičkog dejstva stihova.

Zato sam se ja Puškinu, Ljermontovu, Deržavinu, vratio kasnije, posle Jesenjina, Severjanina, Bloka, Hljebnikova i Majakovskog.

Kretao sam se napapivajući, kao slepac, od knjige do knjige, od imena do imena, ponirući, čas u dubinu vekova, čas praveći skok u savremenost — prema krajnjem modernizmu, ku-

bizmu i Kručoniku. Samostalno sam izgradio i poverenje prema samom sebi.

Takav pristup ima svojih prednosti, ali ima i mnogo loših strana, kao što su gubljenje vremena na suvišnom čitanju, na svrgavanju idola.

Kasno sam shvatio da postoje Puškin i Ljermontov, veoma složeni pesnici, i da se ruskoj poeziji ne sme pristupiti sa ta dva imena. A, da i ne govorim o Tjutčevu, Baratinskom, Fetu i velikim liricima XX veka.

Shvatio sam, da bi se čitalac naučio da čita poeziju, da razume njena pitanja, njene tajne, da izgrađuje interesovanje prema njenom čudu, mora početi od — Njekrasova i Alekseja Konstantinovića Tolstoja.

Samo ta dva pesnika mogu otvoriti čoveku, koji nije imao posla sa poezijom, put u njeno istinsko carstvo.

Od 1923. godine živim u Moskvi, i dalje pišem stihove, čak ih šaljem redakcijama i, razumljivo, — dobijam negativne odgovore.

1927. godine poslao sam nekoliko pesama u »Novi LEF«, prema čijem programu sam gajio

*U kraj mraza, muškog hora
I prevremenih dubokih bora*

*Dozvao sam nežne ženske crte
S osećanjem zaludnosti čvrste.*

*Stenu s tvojom glavom
Uglavih u prstenu snežnom.*

*Da ne upoznaš tugu i muke
Sakrio sam prsten u oblake.*

* * *

*Jadao sam se drvetu,
Brdu od brvana,
A vera drveta
Meni je bila znana.*

*Zajedno s njim mnogo je plakano,
Razgovarano,
Da se znacima objasnimo
Nama je dano.*

*U kući od cigalja, kamena
Ni reći ne bih rekao,
Godinama bih, vekovima
Trpeo i čitao.*

* * *

*Nije važno što je rano,
Za san nam je vreme.
Basovi mečavu zapevali
A vejavicu tenori.*

*Od tih simfonija snežnih,
Koje su uši probile meni,
Nikada neću bit nežan,
Neću verovati tišini.*

* * *

*Ne budi sudija krut,
budi blagih ruku.
Naći ćemo svoj put,
našu stazu usku.*

*Po stenama, iza agava
nadvisićemo oblake,
oblaci na dohvat ruke,
još samo mostić od stihova.*

*Stihove ćemo te stvoriti
čvrste i sigurne.
Vetar će ih ljuljati,
stihove te lagane.*

*Ukrasi građevine,
detalji stubova dorskih —
nada i nesreća ljudskih
začudenog Apolona.*

*Samo je iskrenošću stradanje
u leporekoj nemosti
spособno da živi predanje
i pokazuje put mašti.*

HOMER

*Sešće u krug zbijen
uz plamen vatre s nama,
pružiće se šaka sama
loveći u dlanove planem.*

*Oči i usta zatvorio je,
na kip nalikuju,
lagano ustaje
i milostinju očekuje.*

*Teško da igde ima
jasnijeg izraza
od tog plašljivog gesta,
gotovo bez težine.*

*Dovukao je laku
zardalu limenku,
porciju putnu,
posudu zavetnu.*

*Prevoji bledih usana
u nemom se tresu plaču,
srkati vrelu supu —
rabota je izdajnička.*

*Teče krv iz desni
načutih skorbutom —
priznanje i poštovanje
stečeni tajgom.*

*U raspadnutim je čizmama,
pocepanim rukavicama,
i sa suznim vencima
u smrznutim trepavicama.*

*Stoji, jedva diše,
primrzli bogalj,
lagano podiže
naborane kapke.*

*A vetar kida zvuke,
reči razdvaja,
u promet pušta,
u narod premešta.*

*Čas ih u prostranstva daleka
najednom baca,
čas zvekne zvukom čelika
naglašena rečenica.*

*Što beše nezgodno,
ili suviše otkriveno,
nazad je odbačeno,
trenutno rasejano.*

*Okolo gudi orkestar,
od mesinganog lima
nategnut luk
kao na harfi strune.*

*A vetar — harfist,
takav je artist,
povezuje grm i fiju
u vremena melodiju.*

*Malo je načinio predmeta:
Tri drveta, stena i nekoliko ptica.
Reka i kratkotrajna gorska svitanja
Delo je tih nevestih ručica.*

*I već ne ovde, već kao majstor
odrasli
Izrezao je lišće, istesao kamenje.
Posvuda je povešao jedre groszdove,
I naselio šume najlepšim pticama.*

*I namerno zasuvši snegom
Dozlogrdilo mu delo iz tajge
Otišao je da od limuna kuva slatko
U primorske rasipničke vrtove.
Bio je žestok, i kao sva žestoka deca,
Zapovedio nam da živimo u tom
dečjem svetu.*

1949 — 1953.

* * *

*Života sam malena međa,
metlica pobodena u snegu,
glas sam koji je izgubio odjek
u mećavnom, ledenom veku.*

simpatije, i neočekivano sam dobio veliko pismo od N. N. Asejeva.

N. N. Asejev je prvi čovek koji je ozbiljno ocenio moje stihove. Zbog niza okolnosti nisam uspeo da razvijem to prijateljstvo, da nastavim prepisku. Ali, negde nakon godinu dana — nezavisno od Asejeva i njegovog pisma — našao sam se u kružoku LEF-a, kojim je rukovodio O. M. Brik, u Hendrikovom sokaku, i upoznao sam se sa jednim od umetnika, koji je napustio slikarstvo radi novinarstva, — Vokovom — Lanitom, to je onaj isti čovek koji je napisao knjigu o Rodčenu, autor velikog rada »Lenjin u umetničkoj fotografiji«.

to je bilo vreme žestokih polemika, žestokih akcija, vreme rascepa »Novog LEF-a«. Ja sam u tom cepanju bio na strani S. M. Tretjakova, a ne Majakovskog. Zime, 1928. godine odlazio sam u malu Bronu, S. M. Tretjakovu, dopisivao sam se sa njim. Bivao sam i kod Volkova — Lanita.

Kasnije smo ja i Boris Južanin napisali nekoliko skečeva za »Plav bluzu«.

Odlazio sam na časove kružoka konstruktivista koji je radio pri časopisu »Crveni Studenti«, kojim je rukovodio Ilja Seljvinski, a on se još zvao i Elij-Karl.

Jedna moja poznanica je sačuvala iz tog vremena pismu »Orinoko« — realizam biografskog materijala u romatičarskom stilu.

Osim želje da nešto naučim, u sve te kružoke me je vuklo saznanje uzaludnosti borbe sa samim sobom, uzaludnost isposništva, zabrane i zakletve u odnosu na poeziju, i, shvativši je vrlo brzo, prestao sam da se borim sa samim sobom.

Čekao sam samo trenutak, kada će ono što ću napisati biti potrebno još nekom osim mene, i kada će ono postati otkriće i čudo.

Tridesetih godina sam napisao više stotina pesama: on nisu sačuvane. Tek nedavno me je čerka mojih ranijih poznanika podsetila na pesmu »Žuti pepeo mimoze«, koju sam bio potpuno zaboravio.

Osim želje da odgonetnem čudo umetnosti, ili tajne zanatstva, književni kružoci i književnost tog vremena su privlačili još i zato što sam veoma želeo da saznam, kakva je to tečnost koja se sipa u lobanjsku kutiju pesnika, — ko su ti ljudi? Kako se postaje pesnik? Ko je postao pesnik?

To je bilo glavno pitanje koje me je privuklo u Hendrikov sokak, Majakovskom i Sejevu, i u Malu Bronu, Tretjakovu, i u Soljanku 12, gde je radio Seljvinski.

Razočarenje je bilo potpuno.

Lefovski skupovi, kružoci, kojima je rukovodio Brik (autor interesantnih originalnih radova o ritmu i sintaksi u ruskom jeziku, autor temeljitih radova, kao što su i svi radovi OPO-

JAZ-a, kao i radovi Andreja Belog, Brjusova) — obično bi se pretvarali u lakrdiju, svaki posetilac je bio dužan da izbac i po neku unapred pripremljenu banalnu šalu, psovku na račun Bloka — rana tradicija borbi Majakovskog, i psovki na račun Seljvinskog — vodio se rat sa konstruktivistima i mlada bratija je dodavala granate bacačima koplja.

Sve je to ostavljalo čudan utisak. Ko bi se grublje i prostije izrazio, taj bi odneo pobjedu na datoj večerinki. Brikovi kružoci su bili lakrdija.

Nedavno se u »Pravdi« pojavio opis nekakvog huligana, koji je nastupao na američkoj televiziji, odgovarajući u huliganskoj i uvredljivoj formi na pitanja gledalaca i slušalaca. Tu nema ničeg novog. . . Upravo je takva huliganska forma odgovora, u lice svom ne toliko huliganskom, samo osetljivijem, no ništa manje dosetljivom protivniku — činila suštinu razgovora, koje je Majakovski vodio na Lefovskim književnim večerima.

Te su dosetke unapred pripremale, a upadice su uvek izvršavali članovi književnog kružoka.

Kasnije sam se pitao, kako su se u svojoj kući vode Lefovskog pokreta mogli tako ponašati? Pa, novajlije, neofiti, nisu dolazili da bi čuli sale i dosetke, dolazili su zato što su ih mučila

*Svetovna sujeta —
nije beznačajna —
čuva ćutanje usta,
u bore sakrivena.*

*A u glasu mu čujna
snaga prodorna,
i zapanjena slina
preko njegovih usana.*

*On jel' muzika sfera,
harmonije vasionom?
Lutajući Ahasfer —
pokretno večno telo?*

*Po stoti put veliča
pad naše Troje.
Grmi njegova priča
i slavi heroje.*

*Grmi njegova priča,
gotovo nerazumljiv
gudi hrapavi bas,
promukao i jak.*

*Peva sedi Homer,
mraz dere po koži.
A pesme mu metar
od heksametra stroži.*

*Mećava veje
u slepom mahnitanju,
sedi pevač poje
o gnjevu i trpljenju,*

*o tome da smrt i led
ne vladaju nad pesmama.
Peva pevač sed.
Pesma je njegova zanosna.*

LIČNO I POVERLJIVO

*Bio je Bog još dete i kradom
Od odraslih izmišljao je tajgu:
Crtao je u svojoj svesci perom,
Crtao je drveće u snegu.*

*Magle je bojio raznim bojama,
Čitav je svet bio jasna čistota,
Nije znao o drugim zemljama,
Gde tih boja možda neće biti dosta.*

* * *

*U mozgu svu noć trepere stihovi
i izvlače se iz sna
priznanja, žalbe, nagoveštaji,
drveće, lišće i luna.
I pesmi — tren do pojavljivanja,
i čini se, sada će ona
jednim fizičkim pokretom
rukom biti rođena.
Činilo se, mišićima šake,
podlaktice, lakta, ramena
zaustavio bih šumor lišla
i trepet mesečevog zraka.
Ali, uplašene svetlom šibice,
reći padaju u stranu,
odane navikama zveri
više vole noć i tamu.
Ma koliko molio nebo
da se pesma snevana u noći
sa mnom stvarno sretne,
ne može, za to nema moći.*

Sa ruskog:
Aleksandar Badnjarević

pesme
varlam šalamov

* * *

Pozvati, pozvati gluvo doba noći —
I ono će doći.
Svome bližnjemu pozavideti,
I on će umreti.

* * *

Prosto — bolestan sam. A mišljah
Da nema šta da se leči,
Da mogu da podnosim umor
Ostarelih reči.

Svet je po sebi nadaren i vešt
Da nas vodi kao roblje, vezano,
I njegov ritam, i njegov kaos,
Da predvidimo nije nam dano.

I sve je to samo — nažvrljana slika;
Barke, sante leda, oblaci, luka... —
Sve što nam bez velikog rizika
Dodaje njegova ruka.

* * *

Mi svak po svome služimo domovini.
I taj naš dug ponekad izgleda
Kao žeđ u polarnoj mrzlini,
Kao suvilo ustiju sred leda.

S mladalačkim žarom, kao nožem,
Počeh da merim život i ljude:
Preteže onaj sa tvrdim čelikom —
Potegni nož! Dokaži! Pa šta bude!

Nikakve proroke, vođe koji sude,
Ni sledbenike boga vatre, ne,
Ja tražim one prave ljude
Koji su jači i bolji od mene.

* * *

U sudbini ima nešto od stanice,
Iz onih vremena, iz onih vremena —
Od jugovine i lapavice,
Od vreve lica i imena.

Sve je to ona sen samo
Jedne začarane šumske jele,
I čini se, vратиće se tamo,
U bivše sanovite predele.

neka pitanja, ključna pitanja umetnosti i večna
pitanja života.

Ako pesnik najvažniji deo svoga vremena
ostavlja sebi, a u kružoku se zajedno sa omla-
dinom samo odmara, šali i zabavlja, onda tak-
av pesnik zaboravlja na utisak koji neizbežno
ostavlja na sve one koji nisu posećivali Hendri-
kov sokak radi viceva i došetki.

U to vreme sam se upoznao i sa Pasterna-
kovim stihovima. To je bila zbirka »Brat
moj život«. Utisak je bio ogroman. Čitao
sam je u Lenjinskoj biblioteci, u staroj sali
Rumjancevskog muzeja.

Tada nije bilo ograničeno vreme korišćenja
knjige, i ja sam je dugo zadržao, želeći da je ce-
lu prepisem. Ali, odjednom sam shvatio, da
uopšte nije potrebno da prepisujem zbirku
»Brat moj život«, pošto sam je celu naučio na-
pamet. Onda sam počeo da skupljam i da ispi-
sujem u svoju člansku kartu sva rana izdanja
futurista — zbornika »Centrifuga« i svih onih
koji su sa njim objavljivali u ranim futuristič-
kim izdanjima.

Svako jutro sam odlazio u Lenjinsku biblio-
teku. Toliko sam bio redovan posetilac njene
čitaonice, tako da mi je broj članske karte jed-
ne godine bio jedinica. Uzimao bih čitavu go-
milu knjiga, koju je trebalo nositi do stola u
nekoliko mahova.

Jednom mi je, dok sam vraćao knjige, pri-
šla neka devojka i upitala:
— Sve ove knjige? Zašto ih sve zadržavate?
Objasnio sam joj da ograničenja nema, a da
me pitanje veoma zanima.

— Interesuje vas rani futurizam? LEF?
— Da, interesuje me.
— Želite li da se sledećeg četvrtka sretnete
sa O. M. Brikom?

Eto upravo sam tako dospelo u Hendrikov
sokak, bio sam na nekoliko »predavanja«.

Naravno, moji novi poznanici su poricali
stihove, takode kao i S. M. Tretjakov.

Ali, utisak istinske novine, otkriće novog
sveta u zbiricama »Brat moj život« i »Teme i va-

rijacije« ostao je nepromenljiv. I »Poručnika
Smita« i »1905. godinu« — sv sam primao bez
rezerve. U to vreme sam se upoznao i sa Pas-
ternakovom prozom — »Detinjstvo Ljuvers« i
neuspele priče »Crte Apelesa«.

1932. godine Pasternak je objavio knjigu
»Drugo rođenje«, ni nju nisam morao da prepis-
ujem, da bih je zapamtio

1938. Pasternak je imao književno veče u
klubu 1 MGU-a, na kojem je čitao svoje stihove
iz »Drugog rođenja« i odgovarao na pitanja
slušalaca.

Mada je Pasternakovo čitanje imalo malo
zajedničkog sa majstorima tog zanata (Paster-
nak je kasnije govorio da je princip njegovog
čitanja — čitati kao ritmičku prozu), i njegovo
čitanje, i odgovori, i Pasternakov spoljašnji iz-
gled bili su nepatvoreni. To je bio istinski pes-
nik.

To poznanstvo iz dubine gledališta učvrsti-
lo je moju odluku da se vratim stihovima. U to
vreme su već bili objavljeni neki moji članci i
pripovetke. Pasternaka sam čuo i video više
puta i pre te večeri, ali mi se on na bučnim Le-
fovskim književnim skupovima nekako gubio
iz vida.

Razgovor Pasternaka sa čitaocima prvi put
sam čuo te večeri u 1. klubu MGU-a.

Tridesetih godina sam napisao nekoliko de-
setina pesama. Nisu se sačuvali. Mislim da su
bile napisane pod uticajem Pasternaka. Taj
uticaj je bio utoliko opasniji što se preplitao sa
uticajem pesnika sa kojim sam se tek bio upoz-
nao i čijim sam tajnama bio opsednut. Bio je to
Inokentij Anenski.

I eto, tako sam sa tom ljubavlju prema
Anenskom i Pasternaku — otputovao na
Daleki Sever.

Svoje stihove zapisujem od 1949. godine, tj.
od proleća 1949. godine, kada sam počeo da ra-
dim kao bolničar u šumskoj ekspediciji, na iz-
voru Duskanja, nedaleko od rečice Debin, pri-
toke Kollime.

Stanovao sam u zasebnoj kolibici ambulan-
tnog kruga i imao sam mogućnosti da zapisu-
jem i, razumljivo, da stvaram stihove.

Bujica koja je zašla iz mene bila je toliko
snažna, da nisam imao vremena čak ni za naj-
primitivniju obradu, a ne samo skraćivanja. Bo-
jao sam se da će mi skraćivanja odvući pažnju.
Pisao sam u svakoj prilici: dok sam prevaljivao
put od dvanaest kilometara duž izvora, čekaju-
ći pretpostavljene i čekajući prijem lekova.

Tek što bih završio jednu pesmu, otpočinjao
bih drugu, dok mi je u mozgu treperila treća i
četvrta. Klonuvši, umornih ruku ostavljao bih
rad.

Rezultate sam zapisivao u sveske ručne iz-
rade od pak-papira, a skice sam bacao u vatru.
Mada, skica i nije bilo tako mnogo. Same sves-
ke su bile zamišljene kao neke skice, kojima
bih se ja kad-tad vratio. Nisam imao vremena
za obradu, za najprostija skraćivanja i najele-
mentarniju kompoziciju. Za mene je bila najve-
ća sreća, skoro čudo, i sama mogućnost zapi-
sivanja tih poetskih radova, ma kako oni bili ne-
zgrapni i klimavi u pogledu strofe i stiha.

¹ Ovo je zaseban članak bez potpisa, ali sa
naslovom koji je dao autor. Prvobitni naslov je
glasio »Datiranje mojih stihova«, no Šalamov
ga je svojeručno prepravio na postojeći. Autor
je na prvoj strani označio i broj stranica kuca-
nog teksta (1-), što svedoči o njegovoj celovitosti.
Kucani tekst mi je predao lično Šalamov, u
vezi sa mojim radom na objavljivanju njegovih
stihova. — Vitalij S.

² Misli se na knjige L. F. Volkova — Lanita:
»Aleksandar Rodčenko crta, fotografiše, pole-
miše« (M. 1968.) i »V. I. Lenin u fotoumetnosti«
(M. 1967.) — V. S.

³ B. S. Južanin je bio organizator i prvi ru-
kovodilac estradno-pozorišnih predstava »Pla-
ve bluze« (20-30-tih godina). V. S.

Sa ruskog: Enisa Uspenski

Otpuzaću u svoj brlog.

Ujutru,
Postojaću još malo
Na vetru.

Udahnuću punim plućima, slobodno,
Na vetrometini,
Prosto, tamo i — umreću,
U toj samotnji.

* * *

Udišem svakom porom kože
U pretećoj tišini šume
Sve što niko nazvati ne može,
Što ni živ ni mrtav sad ne ume.

I ono što je tako nedosežno,
Ono što je izmaklo iz ruke,
Katkad protekne mimo i u zelenom
Mreškanju reke nestane bez buke.

* * *

Ni na kakve heroje ne mislim, već
pre na
One jače i bolje od mene,
Koji ne čekaju ni znaka, ni trenu
Duž puteva u dane maglene.

Koji su navikli, kao ja, na prasak,
Svakim nervom i mišićem svojim,
Koji nisu fitilj za dinamit,
No vatra što uz fitilj puzi, dim.

Sred drveća, zveri i ljudi.
Na zemlji, na putu prema nebu
Ne treba niko da me vodi,
Sve što znam, znam po sebi.

* * *

Na svetle staze parka gde je
Koliko juče, i koliko čilo,
Na jednoj nozi kroz aleje
Poneko dete poskočilo,

Oblaci padaju se niže,
Sa neba lije tama,
Zemlji vuče sve bliže, sve bliže
Samrtnička čama.

Ne, da je više bilo nebo
Bilo bi mi lakše,
Manje bih se bavio helbom
Manje mislio na sedine staračke.

S ruskog:
Dejan Mihailović